

A MAGYAR BARLANGKATASZTER KIALAKÍTÁSÁNAK TERVE

A magyarországi barlangokat ismertető vagy legalább felsoroló, a teljességre akár csak megközelítőleg is igényt tartó publikáció eddig nem látott napvilágot.

A XVIII–XIX. századi földrajzi munkák már említenek néhány barlangot, a barlangkutatók szerkesztésük létrejötté (1910) után a szakfolyóiratokban megjelent publikációk részletesen írnak le, ismertetnek számos barlangot és barlangi kutatási eredményt, de országos összesítést vagy kimutatást nem.

Kaán Károly 1931-ben megjelent Természetvédelem és a természeti emlékek c. könyvében 35 barlangot ír le, dr. Dudich Endre 1932-ben kiadott Az Aggteleki cseppkőbarlang és környéke c. könyve 62 barlangot ismertet, Schönviszky László 1937-ben már egyedül a Bükkben 113 barlangot sorol fel, dr. Kadić Ottokár nyilvántartása több száz, dr. Bertalan Károly gyűjteménye ezernél is több barlangra vonatkozólag tartalmaz értékes adatokat.

A magyarországi barlangok nyilvántartását dr. Kadić Ottokár professzor kezdte meg, kartonlapokon. Ezek jórésze a II. világháború során megsemmisült. 1932-től kezdve dr. Bertalan Károly geológus állított össze értékes barlangdokumentációs gyűjteményt. A Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat általa vezetett nyilvántartásában, valamint a Társulat Horváth János által megszervezett térképtárban is nagyszámú dokumentációs anyag gyűlt össze egyes kutatóktól, kutatócsoportoktól. Ezeket az anyagokat a munkálatokat elvégzők szerzői jogának fenntartása mellett őrzi a Társulat.

A barlangkutató csoportok évről évre újabb és újabb barlangokról készítenek térképet és szakmai feldolgozást a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat irányításával. Így megérték egy korszerű magyarországi barlangnyilvántartás előkészítésének feltételei. Annak eldöntése előtt, hogy a magyar barlangkataszter hogyan alakítsuk ki, tekintsük át az eddig alkalmazott nyilvántartási rendszereket és rendezési elveket.

Barlangnyilvántartási rendszerek

A nyilvántartó lapok vagy kartonok rendszerében minden barlangról előre nyomtatott, rovatos kartonlap töltendő ki. A nyilvántartó lap egyetlen oldalon természetesen csupán a leglényegesebbnek ítélt adatokat tartalmazza. Ilyen nyilvántartási rendszert alkalmaztak a század elején Francia- és Olaszországban és ilyen rendszerrel állította össze az 1920–30-as években magyar barlangnyilvántartását Kadić Ottokár is. Előnye: gyors áttekintést ad egy-egy barlang főbb adatairól. Hátránya: viszony-

lag kevés adat rögzítésére alkalmas, nincs hely az adatforrások tüzetes megjelölésére sem. A tudomány gyors fejlődése időről-időre olyan újabb kutatási szempontokat és módszereket vezet be, amelyek a kartonok kinyomtatása időpontjában még nem voltak ismertek, vagy nem tulajdonítottak neki jelentőséget, így a kartonos nyilvántartási rendszer előbb-utóbb szükségképpen elavul.

A többlapos kérdőívek rendszerében a terjedelmes kérdőív a barlangra vonatkozó minden számottevő adat rögzítését lehetővé teszi, a rendelkezésre álló megjegyzés rovatok új szempontú adatok feljegyzésére is lehetőséget adnak. Ezt a rendszert alkalmazta a II. világháború előtti osztrák barlangnyilvántartás. Előnye: minden fontos adatot egyetlen kérdőív-füzetben rögzít. Hátránya: a többlapos kérdőív-füzet nehezen áttekinthető, tanulmányozást igényel.

A dossziés adatgyűjtés rendszere minden barlangról dossziét fektet fel, ebben helyezi el a kitöltött kérdőívet, valamint a barlang térképét, fényképeit, a barlang kutatásáról beérkező jelentéseket, a barlangról nyomtatásban megjelent leírások, cikkek, könyvek, tanulmányok jegyzékét, különlenyomatokat, újságkivágásokat stb. Az utóbbi évtizedekben a legtöbb országban a barlangtani társaságok dossziékban gyűjtik az egyes barlangokról beérkező anyagokat. Előnye: a kérdőív mellett eredeti adatforrásokat is tartalmaz, a pontos nyilvántartás mellett nagyértékű adatgyűjtemény. Hátránya: a bőséges adatanyag nehezen tekinthető át, egyes adatok kikeresése jelentős időt igényel.

A lyukkártya rendszer az egyes barlangok legfontosabb adatait lyukkártyán, peremlyukkártyán rögzíti. Ezt a megoldást a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Szimferopoli Karszttudományi Intézete kísérletképpen egy területegységre már bevezette, de miután a szükséglet ezt a rendszert ez idő szerint még nem igényli, az ilyen irányú feldolgozást egyelőre nem folytatják. Előnye: nagyszámú barlang fontosabb adatainak gyors feldolgozását teszi lehetővé. Hátránya: csak adatgyűjteménnyel együtt teljes értékű, mert természetéből következően számos, főleg leíró vagy felsoroló jellegű részletadatot nem rögzíthet.

A vezérlapos dossziérendszer egyesíti a kérdőíves-dossziés adatgyűjtés és a nyilvántartó kartonos rendszer előnyeit. Az egyes barlangokról felfektetett dossziékban rakja le a kitöltött kérdőíveket, térképeket, fényképeket, jelentéseket stb. A dosszié elején előnyomtatott, rovatos vezérlapot helyez el, amelyen a barlang legfontosabb adatait kell feltüntetni. Ha a dossziében bármilyen újabb anyag kerül elhelyezésre, a vezérlap megfelelő rovatában az esetleges változás nyomban átvezetendő. A vezérlap iratrendezőben el-

helyezett másolpéldánya nyilvántartó-lapként bármikor gyors és a legújabb adatokat tartalmazó áttekintést biztosít. — Ezt a rendszert ajánlja a Nemzetközi Szpeleológiai Unió Dokumentációs Bizottsága is. Ausztriában már bevezették. Előnye: a dossziében eredeti, értékes adatforrásokat gyűjt össze, a vezérlap pedig gyors és mindig korszerű áttekintést nyújt. Hátránya: munkaigényes, folyamatos gondozást igényel, az újabb anyagok rendszeres elhelyezését, feldolgozását, a vezérlapok naprakész helyesbítését követeli meg.

A barlangnyilvántartás rendezési elvei

A barlangok nevének ABC sorrendjében rendezték régebben a nyilvántartó lapokat, kartonokat vagy dossziékat. Ez a rendezési módszer csak kevés és aránylag ismert barlang nyilvántartása esetén előnyös. Zavart okoz, hogy gyakran ugyanaz a barlang még az irodalomban is több néven szerepel, illetve egy országban számos azonos nevű barlang is előfordul. Emellett az újonnan feltárt, kevésbé ismert barlangok gyakran ötletszerű, semmitmondó, jellegtelen nevet kapnak, így azokat nevékről, az elnevezőkön kívül mások alig ismerik.

Közigazgatási egységek szerint is lehet rendszerezni a nyilvántartást. Kadić Ottokár megyénként tagolta nyilvántartását. A tapasztalat szerint ez a rendezés barlangok esetében nem szerencsés, mert így egyetlen karszterület szomszédos barlangjai két vagy három nyilvántartási egységben szétszórva szerepelhetnek. A régi megyebocsztás szerint pl. a Baradla aggteleki bejárata Gömör megyében, jósvafői bejárata pedig Abauj-Torna megyében volt. Hátránya még ennek a rendszernek, hogy a nagyobb közigazgatási egységek egyetlen emberöltő alatt is többször változhatnak és ma sem tekinthetők véglegesnek.

Négyzethálózat rendszerben javasolták többen a rendezést, de ez is figyelmen kívül hagyja és több részre osztja a természetes földrajzi karszt-egységeket, és bár gyorsan áttekinthető, de csak az használhatja, aki a hálózatos kulcstérképpel rendelkezik, anélkül értelmetlen és hasznavehetetlen.

Földrajzi egységek szerint rendezik ma már a legtöbb országban a barlangok nyilvántartását, ezt a rendezési elvet követi a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulatnak dr. Bertalan Károly által gondozott dokumentumgyűjteménye is. Az egyes hegységeken belül a barlangokat vagy sorszámmal jelölik, vagy nevük ABC szerinti sorrendjében rendezik. Mind a sorszámozás, mind a nevek ABC-je szerinti rendezés nehézkessé válik olyan karsztvidéken, ahol egyetlen hegységben többszáz vagy akár ezernyi barlangot kell nyilvántartani, mint pl. Magyarországon a Bükk-hegységben.

Földrajzi egységek szerint decimális rendszerben javasolja a Nemzetközi Szpeleológiai Unió Dokumentációs Bizottsága a barlangnyilvántartások anyagának rendezését. E rendszerben minden barlang jelzőszámot kap, amelynek első számjegye a nemzetközi felosztáshoz kapcsolódva a hegyvidéket,

második számjegye ezen belül a hegységet, a harmadik számjegye a hegység nagyobb tájegységét, a negyedik számjegye pedig a kisebb tájegységet jelöli, ezután törtvonallal elválasztva a kis tájegységen belül a barlang sorszáma következik. (Pl. az Istállóskői-barlang jelzőszáma: 5341/1, itt az első számjegye 5 = a Kárpátok belső vonulata, a második számjegye 3 = a Bükk-hegység, a harmadik számjegye 4 = Peskő csoport, negyedik számjegye 1 = Istállóskő, ezen a hegyen a törtvonal mögötti számjegye 1 = Istállóskői-barlang.) E rendezés nyomán a decimális rendszerben elhelyezett dossziék gyakorlatilag hegységenként és azon belül kisebb tájegységekre lebontva kerülnek a helyükre. A rendszert szám és név szerinti mutató és áttekintő térkép egészíti ki.

Javaslat a magyarországi barlangnyilvántartás rendszerére és rendezési elvére

Javasolom, hogy a magyarországi barlangnyilvántartást a *vezérlapos dosszié-rendszerben* és *decimális számozású földrajzi egységek rendjében* készítsük el, a vezérlap egy példánya pedig peremlyukkártyára készüljön.

Tehát minden magyarországi barlangról *dossziét* javaslok felfektetni, és ebben elhelyezni: a barlangtani adatfelvételi ívet, a természetvédelmi törzskönyvi lapot, a felszín térképét a barlang bejáratának bejelölésével, a barlang térképét, illetve térképeit, a barlangról készült jellemző fényképeket (közülük egy föltétlenül a barlang bejáratát ábrázolja), a barlangra kiadott kutatási engedélyek másolatait, a kutatóktól beérkezett jelentéseket, különlenyomatokat, újságcikk-kivágásokat, a barlang bibliográfiáját stb. Ezek a dossziék tartalmazzák a magyar barlangkataszter alapanyagát.

A dossziékban elhelyezett anyagok alapján minden barlangról A/4 méretű nyomtatott rovatos *vezérlap* kitöltését javasolom, amely a barlang valamennyi lényeges adatát egyetlen oldalon áttekinthetően tartalmazza. A vezérlap jobb szélén, a statisztikai kérdőívekhez hasonlóan, a margón egymás alatt négyzeteket javaslok nyomtatni, amelyek mindegyikébe egy-egy számjegye írható 0–9-ig. Hymódon decimális rendszerben egy-egy barlang minden lényegesebb jellemzője, dr. Papp Ferenc professzor elképzelésének megfelelően, egy számsorral kifejezhető lesz és ez egyben lehetővé teszi, hogy a barlang legfőbb jellemzői, újabb hosszadalmas munka nélkül lyukkártyákra átvihetők legyenek, vagy gépi feldolgozásra kerüljenek. A vezérlapok egy példányát a dossziék elején javasolom elhelyezni, egy másik példány pedig (esetleg kartonra nyomva) *nyilvántartó-lap* jelleggel iratrendezőbe kerül, így a barlangok legfontosabb adatai a dossziék bolygatása nélkül is gyorsan áttekinthetők. A vezérlapok rovataival A/4 méretű *peremlyukkártyát* is javaslok nyomtatni, minden barlangról egy ívet is kitölteni és az adatokat a peremre lyukasztással is felvinni. — A dossziékban elhelyezésre kerülő minden újabb anyag alapján a vezérlapok nyomban ki-

egészítendő, illetve módosítandó, azok tehát mindig a barlangok legkorszerűbb adatait kell hogy tükrözzék.

A dossziékat és vezérlapokat *segédkönyvek*, név- és számmutatók, valamint áttekintő *térképek* egészítsék ki, amelyek egyrészt megkönnyítik az egyes barlangok helyes besorolását, másrészt akár név, akár hely alapján dossziéjának, illetve törzslapjának gyors kikeresését lehetővé teszik. Egy-egy terület barlangjait feltüntető térképek csak annyi topográfiai adatot tartalmazzanak, amennyi a barlangok helyének egyértelmű rögzítéséhez szükséges, de oly módon, hogy a térképek az ügykezelési szabályok szerint feltétlenül nyílt minősítésűek legyenek.

A magyarországi barlangnyilvántartást *decimális rendszerben, földrajzi egységek szerint* javaslom rendezni. Tehát hegységenként és azon belül nagyobb, illetve kisebb tájegységenként. A decimális számozás nemzetközileg kialakult gyakorlatával összhangban kapjon minden barlang jelzőszámot, amely a dosszié homlokán legyen feltüntetve. Javaslom, hogy az első számjegyek megválasztásánál kapcsolódjunk a már hasonló rendszerben működő osztrák barlangkataszter számozásához, ugyanakkor teremtünk lehetőséget a szomszédos baráti országoknak egy ilyen közös rendszerbe való bekapcsolódásához.

A megvalósítással kapcsolatos feladatok

A magyarországi barlangkataszter felfektetése, gondozása és folyamatos kiegészítése a következő munkafázisokat igényli:

Helyszíni adatgyűjtést egyrészt a terepen bejárás, feltárással, kutatással, felméréssel, fényképezéssel stb., másrészt a helyi igazgatási egységeknél, a községi, járási, megyei tanácsoknál, telekkönyvnel, vízügyi, erdészeti stb. szerveknél.

Szakmai feldolgozás során kell értékelni a terepmunka, a kutatás és anyagvizsgálatok adatait, el kell végezni a térképszerkesztéseket, fotóanyagfeldolgozást, továbbá sorra kell keríteni a könyvtári, térképtári, levéltári kutatómunkát, a bibliográfia, valamint a feltárási- és kutatástörténet kimunkálása végett.

A kataszterezési munka jelenti az alapdossziék összeállítását és folyamatos kiegészítését a helyszíni adatgyűjtések és a szakmai feldolgozó munka alapján, jelenti a vezérlapok kitöltését, lyukkártyák elkészítését és ezeknek az újabb adatok alapján való pontosítását, a mutatók, áttekintő térképek és segédkönyvek elkészítését és folyamatos vezetését, végül a már elkészült kataszteri anyag állandó gondozását és kiegészítését.

Szervezési munkát igényel az egységes rendszerek kidolgozása az adatgyűjtéshez, térképezéshez és feldolgozó munkához; az alkalmas szakemberek, munkacsoportok nyilvántartása és szervezése, akik a helyszíni adatgyűjtésbe, a szakmai feldolgozásba és a kataszterezési munkákba bevonhatók; a résztvevők kioktatása és folyamatos továbbképzése az egységes munkamódszerek helyes alkalmazására; a munkák, feladatok kiosztása az arra legalkalmas-

sabb munkacsoportoknak, illetve személyeknek; a beérkező anyagok ellenőrzése, szükség esetén kiegészítésre, vagy helyesbítésre való kiadása; a gazdasági bonyolítás, az elszámolások ellenőrzése stb., stb.

Az előbbieken a teljesség igénye nélkül felsorolt mindezen munkák és feladatok megoldásának természetesen személyi, dologi és anyagi *feltételei* vannak.

A barlangtani adatfelvételi lapok kitöltéséhez szükséges kutatásokat és vizsgálatokat, a barlangok bejárását, felmérését, a barlangtérképek elkészítését és minden egyéb barlangi munkát, valamint az ezekkel kapcsolatos szervező munkákat a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat tagjai, a leghozzáértőbb szakemberei, munkacsoportok és szakbizottságok keretében végezhetik el. A begyűjtött anyagok feldolgozását és rendszerezését, a dossziék, vezérlapok, mutatók és segédkönyvek fektetését és folyamatos kiegészítését, tehát az egész nyilvántartás kezelését, annak fokozatos növekedése során utóbb szükségképpen erre alkalmazott adminisztratív dolgozónak kell majd ellátnia.

A magyar barlangkataszter létrehozását és folyamatos gondozását, fejlesztését a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat szervezésében lenne célszerű bonyolítani, a feltételek biztosításában a Hazafias Népfronttal, az Országos Természetvédelmi Hivatallal, az Országos Vízügyi Hivatallal, a Központi Földtani Hivatallal, illetve az utóbbiak Intézeteivel és más érdekelt szervekkel összefogva.

Javaslom, hogy első lépésként az MKBT munkálja ki az egész országra kiterjedő részletes területi felosztást. Következő lépés az iradalomban már ismert barlangok hegységenkénti jegyzékének összeállítása lehet. Ennek alapján meg lehet címezni a dossziékat és ki lehet tölteni a vezérlapok fejezetét. Közben folyhat az adatgyűjtés, térképezés, fényképezés, bibliográfiai munka, illetőleg a beérkező anyagok feldolgozása és lerakása, majd az ilyen módon kialakított keretek között a folyamatos kataszterezési munka.

Javaslom, hogy e hosszú időt, rendkívül nagy munkát és nem csekély költséget igénylő kataszter vezérlapokon összesített adatanyaga biztonsági okokból, de tudományos érdekből és a gyakorlati felhasználhatóságot is figyelembe véve több példányban készüljön el. A kataszter alapidokumentációját kezelő MKBT-n kívül a vezérlapok egy-egy teljes és évről évre helyesbített készletét kapják meg, őrzik és használják mindazok az érdekelt szervek és intézetek is, amelyek a kataszter létrehozásában, fenntartásában és folyamatos munkálataiban részt kívánnak vállalni.

*

E tanulmány anyagát az V. Nemzetközi Szeleológiai Kongresszuson, valamint H. Trimmel professzor előzőekenysége folytán az osztrák barlangkataszter és V. N. Dubljanskij intézetvezető segítségével a szovjet barlangnyilvántartás módszereinek tanulmányozása során szerzett tapasztalataim fel-

használásával, az Országos Természetvédelmi Hivatal felkérésére 1969 őszén állítottam össze. Javaslat formájában „A barlangkataszterezés aktuális problémái” címmel a Társulat Dokumentációs Szakbizottságának 1971. február 22-i nyilvános szakülése elé terjesztettem, amely ezt a további munka alapjául elfogadta. Első feladatként a Bizottság a javaslat szerinti területi felosztást állította be munkatervébe; ez és a vele kapcsolatos számrendszer kidolgozása 1972. évben meg is történt.

PLAN DER AUFSTELLUNG DES UNGARISCHEN HÖHLENKATASTERS

Der Verfasser erhellt in seiner Studie die verschiedenen Systeme und Anordnungsprinzipien für Höhlenregistrierung, analysiert deren Vor- und Nachteile. Er schlägt vor, den zu schaffenden neuen ungarischen Höhlenkataster in Stamm (Leit) blatt-Dossier-System und in der Folge der geographischen Einheiten mit Dezimalnumerierung zu verfertigen. Über jede Höhle soll ein Dossier aufgelegt werden und darin sollen die speleographischen Datenaufnahmebögen der Höhlen, die Höhlengrundrisse, ihre kennzeichnenden Fotoaufnahmen, Berichte der Höhlenforscher, die Publikationen über die Höhle bzw. deren Verzeichnis usw. eingefügt werden. Auf sorgfältig entworfenen rubrizierten Formularen soll über jede Höhle ein Stamm(Leit)blatt ausgefüllt werden, das an einer einzigen Seite die Hauptangaben der Höhle überschaubar enthält und dieses Blatt soll aufgrund der neueren Daten fortlaufend ergänzt bzw. berichtigt werden. Es ist zweckmässig, das Material des Stamm(Leit)blattes auch auf Lochkarten zu verarbeiten. In dem nach den geographischen Einheiten aufgestellten dezimalen Zahlensystem bekommt jede Höhle eine Indexzahl, die ihre geographische Lage eindeutig bestimmt. Die Ungarische Gesellschaft für Karst- und Höhlenforschung hat den Vorschlag angenommen.

ПРОЕКТ РАЗРАБОТКИ КАДАРСТРА ПЕЩЕР ВЕНГРИИ

Автор статьи знакомить читателя различными системами учета пещер и принципами их систематизации, причем он анализирует их преимуще-

ства и недостатки. Он предлагает составить новый кадастр пещер Венгрии в виде системы папок, состоящих из паспортов отдельных зарегистрированных пещер, причем учет следует вести по географическим регионам путем применения десятичной системы нумерации. Для каждой пещеры следует оформить папку документации, включающую спелеографические данные пещеры; ее карты характерные фотографии; доклады исследователей, изучивших ее; посвященные ей публикации или их список и т.п. На тщательно запланированном формуляре для каждой пещеры следует оформить паспорт, который на единственной странице содержит основные данные пещеры, которые впоследствии должны быть непрерывно заполнены или поправлены по мере поступления новых данных. Материалы формуляра целесообразно также разработать с переносом данных на перфокарты. К каждой пещере прикрепляется код, однозначно определяющий географическое положение пещеры.

Венгерское общество спелеологии и карстоведению приняло вышеизложенное предложение.

LA PLANO PRI LA ELFORMO DE LA HUNGARA GROTO-KATASTRO

En la traktato la aŭtoro konigas pri la diversaj grotoregistraj sistemoj kaj ordigaj principoj, analizante iliajn avantaĵojn kaj malavantaĵojn. Li proponas la estigantan novan hungaran grotokatastron fari laŭ la registra-(gvida-)karta dosiersistemo kaj laŭ la ordo de la decimale numerigitaj geografiaj unuoj. Ĉiu groto devas havi propran dosieron kaj oni devas en ĝi lokigi la speleografian indikokolektan arkon, kartojn, karakterizajn fotojn de la groto, la raportojn de la esplorantoj, la pri la groto aperintajn publikajojn aŭ ilian liston ktp. Oni devas plenigi atente planitan formularon kiel registra-(gvida-)karton, kiu sur unika paĝo transrigardeble enhavas la ĉefajn indikojn pri la groto, kaj oni devas ĝin laŭ la novaj indikoj konstante kompletigi aŭ korekti. Estas oportune la indikojn de la registra-(gvida-)karto prilabori en truokarton. Ĉiu groto ricevas indicon, kiu unusence difinas la geografian lokon. MKBT aprobis la proponon.